

ALEŠ DEBELJAK

Poezija Gustava Januša

Gustav Januš je zame malo skrivnostna, malo pa vznemirljivo eksemplarna osebnost, saj se mi zdi, da biografija podeželskega učitelja v slovenskih enklavah na osojni strani Karavank, ki se s pogosto občutenimi lirskimi pesmimi kontinuirano dotika svoje, pa tudi širše mednarodne javnosti beročih, pri tem pa dejavno sodeluje v življenju primarne skupnosti, na nek poseben način predstavlja utelešenje postmoderne "mehke" udeležnosti v svetu: z odgovornostjo do naravnih meja in z odporom do arogance kulturne homogenizacije. Januševa poezija, ki jo z občutnimi nihanji v interesu in življenjskih okoliščinah berem že kakih dvajset let, medtem ko mi je žal njegovo slikarstvo neznano, pa me nagovarja v nujnem preseku med krči slovenske identitete in estetsko samozavestjo.

Od začetkov svojega pesnjenja v državi, v kateri je slovenščina v javni govorici le marginalno prisotna, pa vse do poslednjih pesniških ciklov sodobnosti je Gustav Januš svojo eksistenencialno držo vztrajno izpisoval z liričnim asketizmom, v katerem univerzalni človeški položaji odsevajo umazano, neposredno in urgentno vprašanje eksistence slovenske manjšine v Avstriji. Ni zgolj naključje, da je sredi osemdesetih let, se pravi, še preden je vzpostavitev slovenske države marsikomu omogočila spregledati naravo užaljenega kolonializma, objavo knjige Januševih pesmi pri ugledni nemški založbi Suhrkamp iz Frankfurta podpisal prevajalec Peter Handke. Slovenska lirična tradicija je v kulturnem prostoru nemškega jezika piclo navzoča celo danes, v prej omenjenem času pa je bila še manj. Z vidika

moralno-kulturne podpore nenehno ogroženi slovenski manjšini na Koroškem je bilo takrat – ne glede na Handkejevo sedanjo odvratno advokaturo srbske nedolžnosti v tretji balkanski vojni – vsekakor poteza, ki zmore požeti nemalo odobranj. Tedaj je predstavljala indeks tiste odrinjene družbene skupine, ki je kot taka, kot živa skupnost in kot govornica spomina, pač vsa v besedi, se v njej prepozna in utemeljuje, a ji zato že tudi uhaja.

Narodnostna identiteta, ki se v slogu družbenopolitično zainteresiranih pomislekov in protestov oblikuje (tudi in še celo) v mediju umetniškega pisanja, ta skušnja je zakoniti naslednik dolgega izročila slovenske literature, saj se prilaga "slovenskemu kulturnemu sindromu", torej praksi med Slovenci, da dejansko politično akcijo tradicionalno nadomešča z vrednotami književne poetike. Poezija, ki se vztrajno in manifestativno giblje znotraj realnih zgodovinskih razsežnosti, pa je hkrati tudi simptom; namreč simptom, ki daje govoriti ravno neki podlagi takega osebnega angažmaja, ki torej daje govoriti praktično-konkretnim implikacijam tega tipa poezije. In kar se od tega zapisuje, bo bržkone zgolj neutajljivi relikv tiste nacionalne zavesti, ki še ni pokopala (ker tega zaradi okoliščin pač ne more storiti) davno izgubljenih iluzij o literarni praksi, zmožni povzeti vase vse druge in s tem mobilizirati, angažirati, prebuditi. Ne bi pa ta kvalifikacija držala, če ne bi takoj povedal, da je danes v slovenski državi seveda mogoče govoriti o nacionalno povsem emancipirani poeziji na tako samoumeven način, ki si ga je iz perspektive Januševih formativnih let bržkone zelo težko, če sploh, zamisliti.

Zato bi storili prav, če bi ponovno vstopili v svet njegove poezije, v kateri etično še ni razvezano od estetskega, v kateri individualni glas, ki nosi Januševe lirične zamrznitve trenutkov, odmeva v pritajenem ritmu kolektiva in ga hkrati izklicuje. Njegove pesmi se pogosto povsem razločno naslanjajo na neposredno stvarnost, računajoč pri teh realističnih slikah brez vsake rezerve na določeno polje vednosti, obeleženo s celo vrsto lokalnih, družbenih in družabnih referenc. Spoznavno-etični doseg te poezije znotraj tako zastavljenega nagovora je per definitionem razmeroma skromen, hkrati pa temeljno odvisen od gospostva temeljne zasnove, ki mu edino lahko zagotovi potreben minimum razvidnosti, torej od neposrednega uvida v "poanto" pesmi. Zato si kajpak ne more kaj, da ne bi ponazarjal svojega namena drugače, kot mu to nalaga "cinizem modela", torej vpetega v instrumentarij šablonskih metaforičnih oblik, skoz stereotip, kjer je sicer kodificiran niz metaforičnih rešitev pogosto zgoščen v publico, a na svoji učinkoviti zasnovi niti najmanj ne izgublja nazorne sprejemljivosti. Gre za temeljno moralno držo pesnika kot "narodnega glasnika", ki pa prinaša nadenj hipoteko, terjajočo nenehno odplačevanje: ključna pesnikova motivacija ni nikakršen izum magične šifre jezika, pač pa le predelava pesniškega aparata po meri in okviru ljudskega sentimentalnega humanizma, skoz katerega je šele mogoče izreči resnico družbene situacije. Razumljiv pesnik je sicer izdan pesnik, če ga beremo v esteticističnem smislu, zato pa ta pozicija nemara navrže največ, kar je v tem kontekstu sploh mogoče: eksistencialno zastavitev lastnega

jaza. Zožitve vidnega obzorja torej sploh ne smemo dojeti kot pomanjkljivost, še več, tu je šele mogoče prignati stvar samo do njenega pojma.

To je poezija, ki se loteva mozaika drobnih tem na način blage ironije, posmeha in nekakšne spravljive nezadovoljnosti, ki nikoli ne prebije lastnega predsodka, torej "predpisa", do kam sme, kam pa ne več. Okvir splošnega soglasja, za katerega ni treba, da je javno artikuliran, a je spontano prisoten v gestah in načinih vsakdanjega življenja v pesnikovi lokalni skupnosti, pri Janušu tiho temelji na odgovornosti. Januš se temu ni izogibal. To je fascinantno, vsaj do mere, do katere si naložiti breme odgovornosti za druge, za kolektiv, za tisto, kar traja onstran "življenja v glavi", pomeni že tudi sprejeti možnost, da človeku spodrsne na poti, hkrati pa vedeti, da je bila izbira nujna. To vsekakor ne more, da ne bi vzbujalo občudovanja. Očitna prizadetost, ki izvira iz tesnobe zgroženosti in nemoči spričo resnice nevarnega sveta v drugi polovici dvajsetega stoletja, pa se v najsvetlejših trenutkih srečno ujame s pronicljivim domislekom v območju izraznega registra: takrat dobi temeljna eksistencialna lega tega pesnika svojo ceno pač s tem, da se vnaprej odpove neposredni naperjenosti, in Januš, kakor da bi znova in znova sveže odkrival vir primarnega navdiha, se spoprime z imaginarnim vesoljem monologa, osamitve, intimnih razpoloženj, osebnih travm in eksistencialnih stisk.

Prelomljena, načeta in kot taka šele pristna pozicija je na teh mestih vpeta v mrežo iluzij, utvar, meditacij in resignirane sprijaznjenosti z neobvladljivim tokom stvari. V skladu s to "vsebinsko" kretnjo, s tem premikom se "popreprosti" tudi jezik sam in torej najlepše ponazarja dejstvo, da nastopi ogroženost pred zunanjim svetom zdaj še močnejše, saj pač pade maska eshatološkega protesta. Zame je to poezija, ki v svojih najvišjih legah torej lepo razkriva, kako lahko razpoka med etičnim in etničnim protestom ter vase zazrtim intimizmom v svojem drgetanju rojeva avtentično osebno držo. In čemu je danes, v dobi simulakrumov, treba prej pohiteti naproti s čestitkami in česa se je treba bolj veseliti kot tega dosežka?